

PROVET I LIVSÅSKÅDNINGSKUNSKAP 28.3.2019 BESKRIVNING AV GODA SVAR

Examensämnets censorsmöte har godkänt följande beskrivningar av goda svar.

Om livsåskådningskunskap och bedömningen av ämnet i grunderna för gymnasiets läroplan

Livsåskådningskunskap är ett tvärvetenskapligt läroämne som bygger på humanistiska vetenskaper, kultur- och samhällsvetenskaper samt filosofi. I livsåskådningskunskap ska man bedöma såväl den studerandes förmåga att skickligt och mångsidigt kunna analysera och uttrycka livsåskådningsfrågor som den generella nivån av livsåskådningsmässig insikt. Livsåskådningsfrågor är ofta personliga, men reflektionen kring dem bygger på intellektuella kompetenser, som kritiskt tänkande, konsekvens, entydighet och systematik.

Studentexamensnämnden har beslutat att studentexamensprovet från och med hösten 2017 till och med våren 2020 kan avläggas både enligt grunderna för gymnasiets läroplan 2003 och enligt grunderna för gymnasiets läroplan 2015. Revideringen av grunderna för gymnasiets läroplan 2015 var huvudsakligen en uppdatering. Även om en ny kurs i livsåskådningskunskap lades till och det gjordes vissa ändringar i kursstrukturen, har helheten i fråga om målen för och innehållet i livsåskådningskunskapen inte förändrats på något avgörande sätt. Sektionen för livsåskådningskunskap har haft som mål att utforma uppgifterna så att alla uppgifter i provet våren 2019 kan besvaras utifrån vardera av grunderna för läroplanen.

Bedömning av svaren i studentexamensprovet i livsåskådningskunskap

I bedömningen av ett studentexamensprov i ett realämne måste man beakta hur kognitivt krävande uppgiften är. Uppgifterna har utarbetats med beaktande av Blooms taxonomi om kognitiva inlärningsmål samt den variant av taxonomin som Anderson och Krathwohl utvecklat. I de här taxonomierna bedöms hur krävande den kognitiva process uppgiften kräver är på en hierarkisk skala i sex steg: vetande/erinring, förståelse, tillämpning, analys, bedömning och skapande/syntes. De två högsta nivåerna står i omvänd ordning i de två taxonomierna.

Det åskådningsmässiga tänkande som bedöms i studentexamensprovet kommuniceras språkligt. Därför bör man i bedömningen även fästa uppmärksamhet vid hur tänkandet uttrycks. Uttrycksformen bedöms på många olika plan, från textens litterära uttrycksfullhet till styckeindelningen. Provet är emellertid inte ett prov i modersmålet, och en språkligt god framställning är ett kännetecken på ett bra svar i livsåskådningskunskap endast i den mån den uttrycker adekvat åskådningsmässigt tänkande. Det här innebär ofta flera olika egenskaper hos svaret. De viktigaste är att svaret är träffande, enhetligt och övertygande.

Kärnan i ett bra svar är att det är träffande, det vill säga relevant. Goda kunskaper och förståelse samt en träffande argumentation ger inte ens ett godkänt svar om de inte besvarar frågan. Därför är det allra viktigaste av följande kriterier det att svaret är relevant.

Enhetligheten i ett svar har att göra med dess struktur. Examinandens förmåga att begreppsligt strukturera problem och lösningar samt att identifiera och utvärdera argument syns i form av följdriktighet och flera dimensioner i svaret.

Att svaret är övertygande innebär inom livsåskådningskunskap att mångsidiga och åskådningsmässigt väsentliga synpunkter behandlas på ett följdriktigt sätt. Svarets faktagrundval är tillräckligt bred och aktuell, då frågeställningen kräver det. Faktapåståenden, motiverade ståndpunkter och rena åsikter hålls tydligt åtskilda från varandra och kopplingarna mellan framlagda påståenden och motiveringar är tydlig. Typiskt för livsåskådningskunskap är användningen av träffande och aktuella exempel. De gör svaret övertygande.

Ett gott åskådningsmässigt tänkande syns i att examinanden har kunskap om begrepp och teorier och behärskar det fenomenkomplex som behandlas. Utöver det här inverkar hur träffande, enhetligt och övertygande svaret är. I livsåskådningskunskap korrelerar oftast de formmässiga och innehållsliga dimensionerna med varandra åtminstone delvis då svaret uppfyller minimikraven på relevans, alltså då det motsvarar uppgiften. Ett svar kan ändå kunskapsmässigt vara bra, samtidigt som sättet att uttrycka tankegångarna kan vara svagt, eller tvärtom. Dimensionerna är dock inte helt oavhängiga av varandra eftersom uttrycks-sättet, användningen av begrepp och kunskapen om fenomenkomplexet relaterar till varandra.

På grund av naturen hos uppgifterna i livsåskådningskunskap är aspekter som visar på mognad särskilt viktiga i svaret. Studentexamensnämnden har i sina föreskrifter för de digitala proven i realämnen gett anvisningar för bedömningen av mognad i svaren (https://www.ylioppilastutkinto.fi/images/sivuston_tiedostot/Ohjeet/Koekohtaiset/sv_foreskrifter_realamena_digitala_prov_2018.pdf). Det är värt att notera att behandlingen av oväsentliga synpunkter i svaren sänker svarets värde enligt föreskriften.

Tabellen nedan kan vara till hjälp vid bedömningen av studentprovssvaren i livsåskådningskunskap då det gäller hur träffande, enhetligt och övertygande svaret är. De här kriterierna i kombination med de innehållsmässiga kriterierna bildar tillsammans en helhetsbedömning som uttrycks med det poängtal som ges för deluppgiften.

Dimension i bedömningen	/Poängtal 0	25 %	50 %	75 %	100 %
Träffande	Svaret svarar inte alls på uppgiften; uppgiften har väsentligt missuppfattats.	Svaret har vissa kopplingar till frågans område, men det är oklart, förvirrat eller träffar inte saken.	Svaret på uppgiften håller sig till frågan.	Svaret visar på en klar förståelse för uppgiften och dess avgränsning, och det behandlar de mest väsentliga aspekterna.	Svaret visar på en utmärkt förståelse för uppgiften och dess avgränsning, och det behandlar ingående de relevanta aspekterna och endast dem.
Enhetligt	Svaret är splittrat och oredigt.	Svaret tar upp en klart relevant aspekt. I övrigt är elementen i svaret slumpmässigt valda eller orediga.	Svaret tar upp flera relevanta aspekter, men de har inte sammanställts i en helhet. Svaret är ofta katalogartat.	De synpunkter som uppgiften berör har kopplats till varandra på ett följdriktigt och mångsidigt sätt. Resultatet är en koherent helhet som besvarar frågan.	I svaret har de för uppgiften relevanta materialelementen ställts i relation till varandra. Begrepp och motiveringar bildar en konsekvent helhet som besvarar frågorna i uppgiften och vid behov beaktar även alternativa infallsvinklar.
Övertygande	Svaret saknar motiveringar eller saknar koppling till de framlagda påståendena.	De motiveringar som ges i svaret anknyter på något sätt till påståendena, men kopplingen mellan dem förblir oklar.	Svaret har motiverats med förnuftiga utgångspunkter och det finns en klar koppling mellan motiveringar och slutsatser.	I svaret diskuteras de flesta relevanta motiveringarna. De har problematiserats och analyserats på ett förnuftigt sätt och argumenten har konstruerats korrekt.	Problematiseringen och analysen av de relevanta motiveringarna är träffande och visar på ett insiktsfullt eget tänkande eller en ingående kunskap om traditionen.

Poängtal för studentexamensprovet i livsåskådningskunskap

I anvisningarna för poängsättning i de tidigare beskrivningarna av goda svar för proven i livsåskådningskunskap i pappersform nämndes två separata fästpunkter för bedömningen. De var ett "gott svar" med vilket avsågs ett svar värt 3/6 poäng, det vill säga 50 procent av det maximala poängtalet, och ett "berömligt svar", med vilket avsågs ett svar värt 5/6 poäng eller drygt 80 procent av det maximala poängtalet. I det digitala provets uppgiftsdelar värda 6 poäng tillämpas fortfarande samma skala, även om den andel som 6 poäng utgör av det maximala poängtalet för hela provet har minskat till ungefär en tredjedel jämfört med proven i pappersform. Då det maximala poängtalet stiger underlättas bedömningen av flera på förhand fastslagna bedömningspunkter. Om poängtalet för en uppgift eller deluppgift är 8 eller mera används tre bedömningspunkter: 25–30 procent, 50–60 procent och 75–80 procent. Om en uppgift eller en deluppgift ger mer än 10 poäng ges också en karakterisering av toppoängen. Syftet med denna är att lyfta fram aspekter som gör det enklare att placera svaret inom det högsta poängintervallet (75–100 procent).

Poänganvisningar per uppgift

Eftersom provet i livsåskådningskunskap bedömer examinandernas eget tänkande i åskådningsfrågor kan svaren öppna sig i många olika riktningar i nästan alla uppgifter. Därför är beskrivningarna av goda svar aldrig mer än riktgivande. Av samma orsak presenterar beskrivningarna av goda svar på ett omfattande sätt olika åskådningsmässiga synpunkter som berör uppgiften, även sådana som inte ingår i gymnasiekurserna. Målet är att ge lärarna som bedömer svaren ytterligare tips om vilka typer av resonemang i fråga om åskådningar som på goda grunder kan ingå i svaren. Vilka aspekter som ingår i gymnasiekurserna och som examinanderna förutsätts ha kunskap om anges i samband med anvisningarna för poängsättning. I dessa delar har de ovan nämnda kriterierna – att svaret ska vara träffande, enhetligt och övertygande – beaktats mycket knapphändigt. I bedömningen är det dock motiverat att i varje del av provet granska såväl de kunskapsmässiga dimensionerna som kriterierna i tabellen ovan.

Det finns olika slag av material till uppgifterna. I varje del av en uppgift anges på vilket sätt materialet ska användas. Om inga anvisningar ges om användningen eller om det uppges vara frivilligt att använda materialet, till exempel "du kan utnyttja materialet", är materialet avsett som inspiration. Då är det acceptabelt att examinanden låter bli att utnyttja materialet och det minskar inte på antalet poäng. Det är förvisso bra att märka att materialet också i uppgifter av det här slaget bidrar med information och att svaret bör innehålla motsvarande mångsidighet. Om examinanden trots uppmaning låtit bli att använda materialet i en deluppgift, dras alltid minst ett poäng av och svaret kan nå upp till högst 75 % av maximipoängen för uppgiftsdelen. Det kan också ges mer detaljerade anvisningar om användningen av material, där examinanden till exempel uppmanas att analysera eller jämföra materialet eller söka några särskilda särdrag i det, såsom argument. I dessa fall är den direkta poängminskning som följer av att anvisningarna inte följts i allmänhet större.

Uppgiftsdelarna är fördelade på två klasser. Om en uppgiftsdel ger 10 poäng eller mera bedöms den som ett essäsvaret, om inte annat anges i uppgiftsformuleringen. Med essäsvaret avses ett svar som är strukturerat som en essä: inledningen är en koncis presentation av ämnet, problemet eller påståendet, mittenpartiet består av en mångsidig behandling av temat och i slutet finns de slutsatser som grundar sig på behandlingen. Det går inte att ge entydiga anvisningar om essäns längd, eftersom poängmängden beror på innehållet och då beror längden på flera faktorer, så som typen av fråga som behandlas och de avgränsningar skribenten gör i sin behandling. Notera ändå att en essäformad uppgiftsdel som ger 10 poäng inte behöver vara lika omfattande och mångsidig som en som ger 20 poäng. Om en uppgiftsdel ger mindre än 10 poäng behöver svaret inte vara uppbyggt som en essä. I uppgiftsdelar värda mindre än 10 poäng begränsas antalet tecken. Begränsningen gäller maximiantal tecken. Om det angivna antalet tecken underskrids sänks poängantalet inte, så länge sakinnehållet är tillräckligt. Om maximiantalet tecken väsentligen överskrids kan detta sänka poängantalet med högst 2 poäng. Om maximiantalet tecken överskridits med 25–50 procent minskar antalet poäng med 1, och med 2 poäng om maximiantalet tecken överskridits med över 50 procent. Minskningen kan dock inte vara mer än 50 procent av maximipoängen för en uppgiftsdel. Vidare minskar poängsumman naturligtvis om svaret inte håller sig till saken.

Poängen för uppgifter som består av flera delar fastställs separat för varje deluppgift, om inte annat anges i uppgiften.

Del I

1. Den postfaktiska eran (20 p.)

Uttrycket "den postfaktiska eran" har inte kommit in i det allmänna språkbruket förrän under de senaste åren, även om fenomenet i sig är gammalt. Politiker och makthavare har alltid försökt förbigå fakta som inte passar ihop med deras intressen. Internet och särskilt de sociala mediernas nya ställning vid sidan av de traditionella medierna har lyft fenomenet till en ny nivå och gjort det möjligt för nya grupper att fokusera främst på de egna uppfattningarna. Samtidigt har underhållning framhävts som mediernas uppgift, i stället för informationsförmedling och kritik av makten. Situationen har tillspetsats i och med populismens och högerradikalismens framgångar i Europa och USA. Det händer att man förhåller sig till expertutlåtanden på samma sätt som till vilka åsikter som helst, och att vetenskaplig forskning nedvärderas är inte ovanligt ens på högsta politiska nivå.

I dokumentären som utgör material för uppgiften, "Den postfaktiska eran" (*Post Truth Times*), granskas temat ur perspektivet för de utmaningar medierna möter och hur deras roll förändras. Journalisternas och redaktörernas uppgift har traditionellt varit att erbjuda en så mångsidig bild som möjligt av aktuella frågor, och att ställa dem i sina förståeliga historiska och samhälleliga kontexter. Detta har de allt mer sällan möjlighet till då nyhetsredaktionernas utgivningsrytm har blivit snabbare och publikationsformaten har förkortats för att passa de allt vanligare mobila apparaterna. Att de flesta mediehus har tvingats skära ner sin personal på grund av att antalet prenumerationer och lösnummerförsäljningen minskar har bidragit till denna utveckling. Största delen av sina intäkter får de numera inte genom prenumerationer utan av annonsörer. Detta ställer sina egna begränsningar för en kritisk informationsförmedling. Artiklar måste skrivas om frågor som så många som möjligt vill läsa om, eftersom man endast på detta sätt kan garantera tillräckliga reklamintäkter. Vidare ligger det inte i mediehusens intresse att skriva om frågor som står i konflikt med annonsörernas intressen.

Allt fler människor får sina aktuella nyheter genom de sociala mediernas kanaler. Globala teknologijättar som Google profilerar sina kunder med hjälp av olika algoritmer och erbjuder dem sådana sökresultat, tjänster och reklam som passar ihop med deras tidigare mediebetende. En följd av detta är att den bild människor får av världen blir allt ensidigare, för var och en på sitt eget sätt. Människor börjar leva i sina egna "bubblor", ur vilka de har svårt att se ut.

En följd av den ovan beskrivna utvecklingen är att det kan vara allt svårare för enskilda människor att skapa sig en flerdimensionell bild av aktuella fenomen. De som är mest medvetna inhämtar sin kunskap ur många källor, men den stora majoriteten gör knappast så. Detta försämrar människors förmåga till kritiskt tänkande och till att göra förnuftiga val som konsumenter och medborgare. Granskad ur ett samhälleligt perspektiv urholkar utvecklingen demokratins förutsättningar.

Svaret är en essä och i poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett svar värt 5 poäng gör examinanden några observationer om den postfaktiska erans uppkomst och om dess inverkan på människors världsbild och livsåskådning.

I ett svar värt 10 poäng beskriver examinandena den postfaktiska erans uppkomst i ljuset av materialet och diskuterar dess inverkan på människors världsbild och livsåskådning.

I ett svar värt 15 poäng diskuterar examinandena på ett följdriktigt och mångsidigt sätt den postfaktiska erans uppkomst och dess inverkan på människors världsbild och livsåskådning. Examinandena utnyttjar materialet i sin diskussion, men begränsar sig inte till det.

I ett svar värt toppoäng fördjupar examinandena sitt svar exempelvis genom att behandla något aktuellt fall, genom att ställa fenomenet i sin förståeliga historiska och samhällsliga kontext, eller genom att granska kritiken mot objektiva sanningar.

I grunderna för gymnasiet läroplan 2015 (GLP15) anknyter uppgiften till kursen Världsåskådning och kritiskt tänkande (LK1) och dess innehåll "undersökning av typiska kognitiva förvrängningar i samband med behandling av information och gestaltning av den omgivande verkligheten", "media" och "politikens -- inverkan på världsbilder" samt "logiken enligt vilken medier och andra informationskällor fungerar, kritisk granskning av dem ur ett livsåskådningsperspektiv". I grunderna för gymnasiet läroplan 2003 (GLP03) anknyter uppgiften till kursen Världsbilden (LK2) och dess innehåll om media och en rationell utvärdering av kunskapskällor.

2. Vänskap (20 p.)

Uppgiftstextens påstående härstammar från Aristoteles etik, och det har genom historien haft en stor inverkan på den etiska diskussionen om vänskap. Examinandena behöver inte identifiera påståendets ursprung, men det kan ses som en merit om hen gör det. I utvärderingen av påståendet och i diskussionen om vänskapens ställning kan man som stöd använda enskilda exempel, men i ett bra svar granskas frågan ur ett allmänt perspektiv.

Distinktionen mellan att önska någon annan gott för hans egen skull och att önska en annan gott för ens egen skull kan ses som given i utvärderingen, men utvärderingen kan också utsträckas till att gälla det meningsfulla i en sådan distinktion. Man kan till exempel påpeka att vi kan önska en annan gott för hans egen skull, men samtidigt kan andras goda ge oss själva välbehag. Distinktionen är inte exkluderande.

Utvärderingens huvudobjekt är alltså påståendet om att vänskap förutsätter att båda parterna önskar den andra gott för hans egen skull, och inte bara för sin egen skull. Ett naturligt sätt att närma sig frågan är att konstatera att om en person önskar sin vän gott bara för att själv få ut något gott av det, så är personen i vänskapsrelationen av synnerligen egoistiska själ. Om den andra parten är i relationen av motsvarande motiv förefaller relationen byggas på någon form av byteshandel där båda parterna förväntar sig få något av den andra. Om dessa förväntningar i något skede inte längre uppfylls bryter vänskapsrelationen samman.

Även om vänskapen skulle förutsätta att båda parterna önskar varandra gott bara för deras egen skull kan vännerna på goda grunder förvänta sig att få något gott av den andra parten. Att se en vän må bra är för många ett stort glädjeämne i livet. På motsvarande sätt berör en väns sorg även en själv. På detta sätt är glädje och sorg delade i vänskap.

I utvärderingen av påståendet kan man också diskutera om det är en tillräcklig förutsättning för vänskap att man önskar den andra gott för hens egen skull. Det förefaller uppenbart att så inte är fallet. Det är nämligen möjligt att önska även en okänd människa gott för hens egen skull. I sådana fall handlar det naturligtvis inte om vänskap utan välvilja, som man kan visa exempelvis genom att donera pengar till välgörenhet eller försvara de mänskliga rättigheterna genom att delta i en demonstration. Vänskapen förefaller dessutom förutsätta exempelvis att man tillbringar tid tillsammans, att man gör saker tillsammans och ömsesidighet.

Diskussionen om vänskapens ställning kan beröra exempelvis huruvida en människa kan leva ett gott liv utan vänner, hurdana vänner en människa behöver för att leva ett gott liv och på vilket sätt vänskapsrelationer definierar ett gott liv. Hör friheten att välja sina vänner till ett gott liv? Är vänskapen förknippad med förpliktelser? Kan ett gott liv omfatta olika slag av vänskapsrelationer? Hur definierar de egna förmågorna och böjelserna var och ens förutsättningar att knyta vänskapsrelationer och leva ett gott liv?

Svaret är en essä och i poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett svar värt 5 poäng gör examinandena några observationer om huruvida det är en förutsättning för vänskap att önska en annan gott, eller om vänskapens betydelse för ett gott liv.

I ett svar värt 10 poäng utvärderar examinandena huruvida man i en vänskapsrelation önskar en annan gott för hens egen skull och inte bara för sin egen skull, samt diskuterar vilken betydelse vänskap har för ett gott liv.

I ett svar värt 15 poäng är utvärderingen och diskussionen följdriktig och mångsidig. Examinandena behandlar frågan ur ett allmänt perspektiv och motiverar sina ståndpunkter.

I ett svar värt toppoäng behandlar examinandena frågan med ett kritiskt grepp och fördjupar sitt svar genom att placera det i någon meningsfull teoretisk, historisk eller samhällsrelaterad kontext.

I GLP15 anknyter uppgiften till kursen Människan, identiteten och ett gott liv (LK2) och dess innehåll om människorelationer, identitet och ett gott liv, och till kursen Individ och samhället (LK3) och dess innehåll "människan som social varelse, interaktion och gemenskap mellan individer". I GLP03 anknyter uppgiften till kursen Ett gott liv (LK1) och dess innehåll om identitet och ett gott liv, och till kursen Individ och samhället (LK3) och dess innehåll "människan som en social varelse, växelverkan mellan individerna och gemenskapen".

3. De kulturella rättigheterna (20 p.)

3.1. (10 p.)

De kulturella rättigheterna kan anses bygga på flera grundläggande värden: kunskap och förståelse, sanning, skönhet, godhet och frihet. I Finland har de kulturella rättigheterna utsträckts också till den utbildning som ges efter den grundläggande utbildningen. Vetenskapen, konsten och den högsta utbildningen har tryggats som särskilda kulturbärare. Grundlagens hänvisning till att var och en ska ha rätt att "oavsett medellöshet – – utveckla sig själv" uttrycker tron på kulturell jämlikhet där individen ges möjlighet att på lika sätt utveckla sina förmågor och böjelser oavsett social eller ekonomisk ställning. De kulturella rättigheterna kan också anses trygga att de övriga mänskliga rättigheterna förverkligas, eftersom bildning hjälper en människa att agera som en fri och ansvarsfull medborgare, att arbeta, att njuta av språket och kulturen samt att beakta andra människor i sitt agerande.

Svaret på delfråga 3.1. är en essä och i poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett svar värt 3 poäng gör examinanden några observationer om de värden som ligger till grund för de kulturella rättigheterna.

I ett svar värt 5 poäng granskar examinanden fler än ett grundläggande värde och visar att hen förstår hur de stöder de kulturella rättigheterna.

I ett svar värt 8 poäng diskuterar examinanden de grundläggande värdena på ett mångsidigt och följdriktigt sätt, och visar på deras koppling till de kulturella rättigheterna. Examinanden granskar i större detalj exempelvis jämlikheten eller friheten som grund för de kulturella rättigheterna.

3.2. (10 p.)

I Finland har de kulturella rättigheterna tryggats genom att alla medborgare ges avgiftsfri grundläggande utbildning och utbildning på andra stadiet. Även den universitetsutbildning som finska staten arrangerar har hittills varit avgiftsfri för alla EU-medborgare. Utöver detta har man i Finland skapat ett kommunalt biblioteksnätverk som täcker hela landet. I de flesta kommuner verkar också arbetar- och medborgarinstitut som mot en liten termins- eller kursavgift erbjuder ett brett urval kurser i språk, historia, konst och många hobbyområden. I Finland verkar dessutom anmärkningsvärt många musikskolor och -institut.

Hot mot de kulturella rättigheterna kan exempelvis vara att innehållet i den grundläggande utbildningen och övriga utbildningen utarmas eller blir smalare, att undervisningens kvalitet sjunker och att respekten för läraryrket minskar. Nedsänkningar som staten eller kommunerna gör i utbildningsbudgeten och en minskad respekt för allmänbildning på bekostnad av respekten för yrkesmässiga specialfärdigheter kan likaså hota de kulturella rättigheterna.

Svaret på delfråga 3.2. är en essä och i poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett svar värt 3 gör examinanden några observationer om hur de kulturella rättigheterna förverkligas i Finland och om hoten mot dem, eller utvärderar någondera av dessa.

I ett svar värt 5 poäng utvärderar examinandan både hur rättigheterna förverkligas, och de hot som riktas mot dem.

I ett svar värt 8 poäng är examinandens utvärdering mångsidig och följdriktig. Examinanden visar att hen känner Finlands utbildningssystem väl. Hen ställer sin utvärdering i relation till exempelvis en aktuell utbildnings- och finanspolitisk situation.

I GLP15 liksom i GLP03 anknyter uppgiften till kursen Individ och samhället (LK3) och dess innehåll om de mänskliga rättigheterna. De kulturella rättigheterna nämns i artikel 26 och 27 i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna samt i paragraf 16 i Finlands grundlag, som står som material för uppgiften. I uppgiften ombeds man inte definiera vad som avses med kultur, men i ett bra svar används termen konsekvent och det kan ses som en merit om termen utreds.

4. Agenda 2030 (20 p.)

I den antropologiska litteraturen avses med kultur alla former och normer för socialt beteende som man lär sig som medlem av en gemenskap. Så förstådd omfattar kulturen bland annat språk, uppförandemodeller, klädsel, måltider, näringar, parbildning, maktrelationer, religion, vetenskap, konst och idrott. Enligt en sådan bred kulturuppfattning reglerar kulturen människans dagliga liv och erbjuder den naturligaste utgångspunkten för svaret. I ett bra svar behöver kulturen inte definieras, men den förstås på ett sätt som bidrar till en följdriktig diskussion om de eventuella kulturella förändringarna som följer av programmet Agenda 2030.

Genom programmet strävar man efter att på många sätt omforma formerna och normerna för socialt beteende. Dess mål kan förverkligas på mycket olika sätt i Finland och i utvecklingsländer. Exempelvis kan förverkligandet av jämställdhet mellan könen (programpunkt 5) i Finland betyda att lönegapet mellan män och kvinnor försvinner, medan det exempelvis i Indien kan innebära öppnade utbildningsmöjligheter för kvinnor och flickor. På motsvarande sätt innebär ekonomisk tillväxt och sysselsättning (programpunkt 8) i Finland framförallt en ökad konsumtion, vilket syns i boende, klädsel, diet, färdmedel och resande. I Indien är ekonomisk tillväxt och sysselsättning också förknippade med mer omfattande förändringar i samhällsstrukturen, såsom industrialisering, urbanisering och en höjd utbildningsnivå.

På längre sikt har programmet förmodligen en förenhetligande effekt på olika kulturer, även om det kan vara svårt att avgöra vilka förändringar som är en följd av åtgärder vidtagna av regeringarna i de länder som har förbundit sig vid programmet, och vilka som sker oavsett dessa. Det förefaller emellertid klart att exempelvis målet som gäller ekonomisk tillväxt omfattar en tanke om internationell handel och nedmontering av hinder för informationsförmedling. Som en följd av detta blir samma konsumtionsvaror, kunskap och underhållning tillgängliga för alla människor i världen. Vidare köper globala storföretag upp sina lokala konkurrenter på marknaden, och marknadsför synligt sina produkter genom förmedling av media, idrott och underhållning. Engelskans och de övriga världsspråkens ställning förstärks ytterligare på bekostnad av de små språken.

Det är klart att alla mål i Agenda 2030 inte är enkla att sammanjämka. Ekonomisk tillväxt ökar konsumtionen av varor och energi, men det är svårt att göra konsumtionen ekologiskt ansvarsfull. Människor som bor i utvecklingsländerna förväntas få lida mer av klimatförändringen än de som bor i de industrialiserade länderna. Vidare höjer den ekonomiska tillväxten levnadsstandarden, men den leder också lätt till större inkomstskillnader inom länder och mellan dem: de rika blir förmögnare i en betydligt snabbare takt än de fattiga. Detta skapar spänningar mellan de sociala grupperna och accelererar migrationen från de fattiga länderna till de rika.

Uppgiftstexten förutsätter att svaret begränsas till två av målen, så en behandling av fler mål än två ger inte fler poäng. Svaret är en essä och i poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett svar värt 5 poäng gör examinandan några observationer av hur programmet, om det genomförs, skulle förändra kulturen i Finland och i något land utanför Europa där levnadsstandarden är betydligt lägre.

I ett svar värt 10 poäng diskuterar examinandan hur programmet, om det genomförs, skulle förändra kulturen i Finland och i något land utanför Europa där levnadsstandarden är betydligt lägre.

I ett svar värt 15 poäng diskuterar examinandan följdriktigt och mångsidigt hur programmet, om det genomförs, skulle förändra kulturen i Finland och i något land utanför Europa där levnadsstandarden är betydligt lägre. Svaret visar att examinandan har goda kunskaper om begreppet kultur.

I ett svar värt toppoäng fördjupar examinandan sitt svar genom att diskutera exempelvis programmets förenhetligande inverkan på olika kulturer, eller de dolda spänningarna mellan programmets olika mål.

I GLP15 anknyter uppgiften till kursen Kulturens inverkan på människans världsåskådning (LK4) och dess innehåll "begreppet kultur och kulturens betydelse" och "kulturell mångfald och global kultur" samt i GLP03 till kursen Det kulturella arvet och identiteten (LK4) och dess innehåll "kulturens betydelse".

5. Feuerbachs religionskritik (20 p.)

Feuerbachs religionskritik är antropologisk. Människors tro på gudar avgörs av hurdana människorna är, i textutdraget som utgör material för uppgiften särskilt av föremålen för deras intresse. I centrum för Feuerbachs argumentation står en tanke han har anammat av Goethe: "Den som har vetenskapen behöver ingen religion." Feuerbach försöker visa att människors tro på gudar är kopplad till deras övriga liv. Tänkandet under 1800-talet och senare är riktat mot naturen och samhället, och det förnekar Gud i praktiken genom att rikta människors intresse mot de levandes värld. Feuerbach vädjar också till historien. Han framför att man under medeltiden, då fokus låg på gudomliga ting, också hade mycket att säga om dem, men inte om naturen. På 1800-talet är situationen den motsatta. Det är naturligt att analysera argumentationen som två separata argument. Enligt det första avgör föremålen för människans intresse föremålen för hennes kunskap. Enligt det andra har man i "nutiden" fjärrmat sig från medeltidens intresse för det hinsides (det översinnliga).

Det är inte alldeles enkelt att bedöma argumentationens giltighet. Argumentationen förefaller deskriptiv i den mån den hänvisar till historiska förändringar. Härvid skulle den ligga nära den så kallade sekularisationstesens som var populär inom 1960-talets religionssociologi. Detta är emellertid inte hela sanningen, utan Feuerbach är också ute efter hur människan borde agera. Det här är ett normativt perspektiv. Det är enklast att notera det uppmanande eller mot framtiden riktade elementet om man är insatt i Feuerbachs tänkande, som det hänvisas till i uppgiftstexten. Han har säkert inte heller själv trots att största delen av människorna i 1800-talets Europa inte längre vill veta något om Gud eller gudomliga varelser. I själva verket förutser det amerikanska forskningsinstitutet Pew Research Centre att religiositeten bland jordens befolkning ökar även under 2000-talet. Det innebär inte att Feuerbach skulle ha fel. En allt större del av människorna lämnar religionen. Denna förändring är emellertid liten jämfört med ökningen i medlemsantalet i de två största världsreligionerna, kristendomen och islam, som drivs av nativiteten. Som en deskriptiv tes förefaller Feuerbachs kritik därmed inte trovärdig – åtminstone om man betraktar medlemsantalen. Vad gäller förändringar i fråga om föremålen för intresse inom religionerna kan den visserligen vara riktig. Lika så är den riktig vad gäller Europa under största delen av 1900-talet. Det väsentliga är att notera att argumentets giltighet förutsätter någon mer omfattande teori än den som presenteras i textutdraget – exempelvis Feuerbachs egen antropologiska teori eller Marx samhällliga teori – för att förklara vad människors intresse i olika situationer riktar sig mot och vilka orsaker som påverkar detta.

Svaret är en essä och i poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett svar värt 5 poäng gör examinandena några observationer om argumentationen i texten.

I ett svar värt 10 poäng analyserar examinandena argumentationen i texten på ett förnuftigt sätt och gör någon form av utvärdering av argumentets giltighet. Det är också möjligt att nå detta poängtal genom att på ett ingående och följdriktigt sätt analysera argumentationen eller genom att göra en välunderbyggd utvärdering av argumentationens giltighet som visar på kunskap om religionskritik.

I ett svar värt 15 poäng analyserar examinandena argumentationen i texten på ett ingående och följdriktigt sätt och gör en välunderbyggd utvärdering av argumentationens giltighet som visar på kunskap om religionskritik.

Karakteristiskt för ett svar värt toppoäng är vidare en mer omfattande kunskap om antingen Feuerbachs tänkande eller religionskritik mer allmänt, eller en djupgående och detaljerad analys av argumentationen.

I GLP15 anknyter uppgiften till kursen Livsåskådningarnas värld (LK5), särskilt till dess innehåll "undersökning, definition och förklaring av livsåskådning och religion samt religiositet och irreligiositet, olika uppfattningar om religioners ursprung" och "de världsåskådningar som religionskritik, ateism, agnosticism och sekulär humanism grundar sig på". I GLP03 anknyter uppgiften till kursen Olika sätt att förklara världen i livsåskådningstraditionen (LK5), särskilt till dess innehåll "religionens och religiositetens väsen", "antropologisk religionskritik" och "den sekulära humanismens och fritänkandets historia".

6. En måttbeställd baby (20 p.)

I materialet för uppgiften presenteras för tillfället tillgängliga och eventuellt i framtiden möjliga medicinska metoder för att påverka nyföddas utseende och hälsa. Genetisk manipulation av embryon kan i framtiden erbjuda nästan obegränsade möjligheter att påverka barns egenskaper. Redan nu kan man inom medicinen säga vilka gener som exempelvis bestämmer fostrets kön och ögonfärg. Genom att manipulera dessa är det möjligt att uppnå önskat slutresultat. Enligt materialet är undersökning av arvsmassan "inte förknippat med större etiska problem", men i ett bra svar förhåller sig examinandens kritiskt till detta påstående.

Man kan också närma sig fördelarna och nackdelarna med embryodiagnostik och genetisk manipulation ur såväl individens som samhällets perspektiv. Till de goda sidorna hör exempelvis att man kan förebygga ärftliga sjukdomar och därmed minska det mänskliga lidandet och kostnaderna för samhället de ger upphov till. Etiskt och samhällsligt dåliga sidor kan vara exempelvis ojämlika möjligheter, att föräldrarna gör val för barnens del, tvivelaktiga skönhetsideal eller till och med rasförädling. I ett bra svar motiverar examinandens varför de goda sidorna är goda och de dåliga är dåliga.

Föräldrar som eftersträvar "naturlighet" kan exempelvis ställas inför ett svårt val om en stor del av de övriga familjerna utnyttjar alla de möjligheter den nya teknologin öppnar upp. Måste de också i så fall göra det, eftersom de annars riskerar att ställa sitt barn i en ofördelaktig ställning? Eftersom det inte finns ett entydigt rätt svar på dylika problem framhävs i svaret examinandens förmåga att presentera problemen på ett mångsidigt sätt och framlägga argument både för och emot.

Svaret är en essä och i poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett svar värt 5 poäng gör examinandens några observationer om fördelarna och nackdelarna med embryodiagnostik och dess utveckling.

I ett svar värt 10 poäng diskuterar examinandens fördelarna och nackdelarna med embryodiagnostik och dess utveckling, och utnyttjar materialet i sin diskussion.

I ett svar värt 15 poäng lägger examinandens fram en följdriktig och mångsidig diskussion om fördelarna och nackdelarna med embryodiagnostik och dess utveckling. Hen för tydligt fram ett både etiskt och samhällsligt perspektiv på frågan.

I ett svar värt toppoäng behandlar examinandens frågan ur med tanke på både embryodiagnostikens teknologiska utveckling och det växande utnyttjandet av den. Hen analyserar materialet på ett djuplodande och mångsidigt sätt och noterar de påståenden i materialet som är problematiska.

I GLP15 anknyter uppgiften till kursen Teknologi, världsåskådningar och mänsklighetens framtid (LK6), och särskilt till dess innehåll "från myten om Prometheus till tekniska utopier och dystopier, människans förhållande till upplysningens ideal och den tekniska utvecklingen", kursen Individ och samhället (LK3), och särskilt dess innehåll "samhälleliga utopier och dystopier samt deras kritiska potential: ideal och skräckbilder som förstoringsglas och drivfjädrar i dagens samhälle" och till kursen Människan, identiteten och ett gott liv (LK2), och särskilt till dess innehåll "identitet, livsval och livsbalans: individens möjligheter att påverka sitt liv,

arvsanlagens och miljöns betydelse". I GLP03 anknyter uppgiften till kursen Individ och samhället (LK3), och särskilt till dess innehåll "politiska ideal, ideologier, utopier" och till kursen Ett gott liv (LK1), särskilt till dess innehåll "livskompetens: individens möjligheter att påverka sitt liv; arvsanlagens och miljöns betydelse".

Del II

7. Kost (30 p.)

De globala rättvisefrågorna i anknytning till kosten är anmärkningsvärt mångbottnade, och det är inte lätt att hitta svar på dem som tillfredsställer alla parter. Med tanke på att bygga en hållbar framtid är det emellertid viktigt att söka lösningar på dem på såväl ett individuellt plan som ett samhälleligt och globalt plan. Individerna har möjlighet att göra val angående den egna kosten, men bara inom vissa gränser. De politiska beslutsfattarna och medborgarorganisationerna kan emellertid på många sätt stöda och leda individen till att välja en samhälleligt och ekologiskt hållbar kost. Ett bra svar kräver inte att examinanderna gör distinktioner mellan olika kostnader eller att hen i större utsträckning än uppgiftstexten tar upp känner till vilka samhällliga och ekologiska konsekvenser olika kostnader har. Begreppet rättvisa behöver inte heller definieras, men det ses som en merit om det utreds inom uppgiftens kontext.

7.1. (15 p.)

Viktiga globala rättvisefrågor i anknytning till kosten är hur jordbruksarealen fördelas mellan odlingsväxter, växter som utnyttjas för biobränslen och boskapsuppfödning, röjningen av ny lantbruksmark, särskilt i regnskogsområden, störningar i vattencirkulationen och erosion på grund av bevattning av odlingsmark samt koldioxidcirkulationen och olika faktorer i anslutning till livsmedelsindustrin. Dessa frågor är ofta nära knutna till äganderätten till jord samt till den globala handeln med livsmedel och energi. Man kan exempelvis diskutera om det är rättvist att köpa billigt kaffe eller kakao från ett land där en stor andel av odlingsmarken används för produktion av exportvaror, samtidigt som en del av befolkningen lever i fattigdom eller får ty sig till en ensidig kost. En annan fråga är huruvida det är rättvist att använda delar av jordens begränsade lantbruksmark till köttproduktion som kräver betydligt mer åkerareal och ger upphov till ett betydligt större koldioxidavtryck än produktionen av vegetariska livsmedel. Vidare kan man fråga om det är rättvist att producera biobränsle av sockerrör även om man på samma åkerarea kunde odla livsmedel. Det är också möjligt att diskutera enligt vilka principer fiskrättigheterna i världens oceaner fördelas rättvist mellan olika länder och om de rika länderna har rätt att skydda sitt lantbruk med tullar. För livsmedelsindustrins del kan man diskutera de globala rättvisefrågor i fråga om handel och ägande som den är förknippad med. Vidare kan man utvärdera på vilket sätt andra länder är skyldiga att hjälpa fattiga länder som lider av hungersnöd, till exempel genom FN:s förmedling. Frågor som dessa är anmärkningsvärt mångbottnade.

Svaret på delfråga 7.1. är en essä och i poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett svar värt 4 poäng gör examinanderna några observationer om de globala rättvisefrågorna i anknytning till kosten.

I ett svar värt 8 poäng beskriver examinanderna minst två rättvisefrågor.

I ett svar värt 12 poäng beskriver examinanden fler än två frågor eller ger en detaljerad beskrivning av två frågor.

I ett svar värt toppoäng kopplar examinanden de rättvisefrågor hen beskriver till en samhällelig och internationell kontext. Hen fördjupar sitt svar genom att granska exempelvis de historiska och samhälleliga omständigheterna bakom frågorna.

7.2. (15 p.)

Svaret ska fokusera på de samhälleliga strukturer och sociala kutymer som inverkar på individens val. Till de politiska beslutsfattarnas redskap hör för det första lagstiftning och beskattning. Genom dem kan man påverka matens kvalitet och pris, vilket i förlängningen inverkar på individens konsumtionsval. Staten kan dämpa konsumtionen av njutningsmedel till exempel genom att belägga socker, sötsaker och kaffe med en högre skatt än spannmål, bröd och mjölk. Genom lagstiftning kan man exempelvis helt förbjuda produktionen av genmanipulerat spannmål eller marknadsföring av tobak och alkohol. Då jordens befolkning växer är det också möjligt att stater genom internationella avtal inför betydande begränsningar av köttproduktionen eller beskattar den klart hårdare än idag. Detta höjer köttpriset och förskjuter konsumtionen mot ersättande produkter som beskattas mindre hårt. För det andra kan de politiska beslutsfattarna påverka genom den allmänna utbildningen och genom hälsoupplýsning. De erbjuder möjligheter att mer allmänt påverka människors livsstil och kost. För det tredje kan de politiska beslutsfattarna påverka hurdana tjänster den offentliga hälsovården erbjuder för behandling av hälsoproblem förorsakade av kosten. Detta kan indirekt påverka individens val i fråga om kosten.

Till medborgarorganisationernas viktigaste metoder att påverka hör att delta i den offentliga diskussionen, att starta medborgarinitiativ, att påverka politiker och att arrangera social verksamhet. Medborgarorganisationerna kan påverka individens beslut angående kosten antingen direkt, genom sin egen verksamhet, eller indirekt, genom de politiska beslutsfattarna. Sådana medborgarorganisationer är exempelvis Rättvis handel rf och föreningen för etisk handel (Eettisen kaupapuolet ry) som fokuserar på världshandeln, och som en del av den också på livsmedelshandeln och de globala rättvisefrågor den är förknippad med. De traditionella politiska partierna kan ta sig an samma frågor, liksom också organisationerna för utvecklingssamarbete. Idrottsföreningarna har traditionellt arbetat för att främja hälsosamma levnadsvanor och en hälsosam kost. Eftersom de når en stor del av barn och unga kunde de ses ha goda förutsättningar att på ett övergripande sätt främja också en ekologiskt och samhällelig hållbar kost.

Svaret på delfråga 7.2. är en essä och i poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett svar värt 4 poäng gör examinanden några observationer om hur politiska beslutsfattare och medborgarorganisationer kan styra och hjälpa individens kostval i en samhälleligt och ekologiskt hållbar riktning.

I ett svar värt 8 poäng diskuterar examinanden på ett trovärdigt sätt hur politiska beslutsfattare och medborgarorganisationer kan styra och hjälpa individens kostval i en samhälleligt och ekologiskt hållbar riktning.

I ett svar värt 12 poäng diskuterar examinandena på ett följdriktigt och mångsidigt sätt hur politiska beslutsfattare och medborgarorganisationer kan styra och hjälpa individens kostval i en samhälls- och ekologiskt hållbar riktning.

I ett svar värt toppoäng fördjupar examinandena sitt svar till exempel genom att diskutera hur långt man genom att förändra samhällets strukturer eller de sociala rutynerna kan komma i strävan efter en samhälls- och ekologiskt hållbar kost.

I GLP15 anknyter uppgiften till kursen Individ och samhället (LK3) och dess material om individen som konsument, global rättvisa och hållbar utveckling. I GLP03 anknyter kursen till motsvarande kurs och dess innehåll "rättvisan som samhälls-, global och ekologisk fråga". Vidare anknyter uppgiften i GLP15 till kursen Människan, identiteten och ett gott liv (LK2) och dess innehåll om livsval, och i GLP03 till kursen Ett gott liv (LK1) och dess innehåll om etiska val.

8. Studiehundledning och diskriminering (30 p.)

8.1. (10 p.)

Individens identitet definieras av flera olika faktorer, såsom livsåskådning, kön, ålder, samhällsklass, yrke, språk och etnisk härkomst. Dessa inverkar på varandra så att det till exempel är annorlunda att vara studerande för en finsk- eller svenskspråkig infödd finländare, än för en studerande med invandrarbakgrund och somaliska som modersmål. Inom genusforskningen hänvisar man till de skillnader som nämns ovan med begreppet intersektionalitet. Examinandena förutsätts inte känna till detta begrepp, men det är en merit om svaret struktureras i ljuset av begreppet.

Identitetsskillnaderna tar sig uttryck i att individer placerar sig på olika sätt i sociala maktrelationer, såsom i studiehundledningen. En infödd studerande får annorlunda studiehundledning än en invandrare. Det beror på att infödda finländare i det kulturella medvetandet kopplas till en annorlunda utbildnings- och yrkeskarriär än invandrare.

En av studiehundledningens uppgifter är att hjälpa varje ung person att hitta en karriärstig genom utbildning och yrkesliv som passar den egna läggningen och de egna färdigheterna. Studiehundledningen kan anses ha misslyckats om den unga inte uppmuntras till en sådan väg. Den ungas kön och etniska bakgrund ska inte spela någon roll i studiehundledningen. Om en ungdom håller på att göra sitt val huvudsakligen utifrån dessa egenskaper ska studiehundledaren på ett lämpligt sätt kunna utmana den studerandes motiveringar.

Materialet erbjuder erfarenheter av studiehundledning i grundskolan och gymnasiet bland ungdomar av olika etniskt ursprung. Materialet illustrerar stereotyper förknippade med kön och nationalitet, som framträder i studiehundledarnas och lärarnas attityder. En ung person kan uppleva detta som rasism. Å andra sidan kan hen själv ha anammat stereotypin, och gör därför "förväntade val". För vissa unga kan ett val i enlighet med stereotypin visserligen vara lämpligt, och de skulle kanske ha gjort samma val oavsett kulturella fördomar. Situationen är ändå problematisk, om den unga inte har erbjudits några alternativ och hen inte heller själv har sett några sådana.

Svaret på delfråga 8.1. är en essä och i poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett svar värt 3 poäng gör examinanden några observationer om hur en persons kön och etniska bakgrund kan påverka hur hen behandlas i studiehandledningen.

I ett svar värt 5 poäng kan examinanden utifrån materialet beskriva hur en persons kön och etniska bakgrund kan påverka hur hen behandlas i studiehandledningen.

I ett svar värt 8 poäng kan examinanden utnyttja materialet och följdriktigt och mångsidigt utreda hur en persons kön och etniska bakgrund kan påverka hur hen behandlas i studiehandledningen.

8.2. (10 p.)

I maktrelationer döljer sig en särskild risk för att bli diskriminerad, på grund av vilken som helst av de faktorer som nämns i uppgiftstexten eller en kombination av dem. Diskrimineringen kan vara avsiktlig eller oavsiktlig. I litteraturen klassificeras formerna som diskriminering uppträder i på olika grunder. Man kan till exempel tala om direkt, indirekt, strukturell eller positiv diskriminering. Examinanden behöver inte kunna benämna de former av diskriminering hen tar upp i sitt svar, men i ett bra svar är beskrivningen av dem tydlig och igenkännbar. Alternativt kan examinanden tolka diskriminering på grund av kön, ålder, samhällsklass, yrke, språk eller etnisk härkomst som olika former av diskriminering. I ett bra svar görs emellertid någon form av distinktion mellan å ena sidan diskriminering utövad av en individ, å andra sidan diskriminering som utövas av institutioner eller som beror på samhällsstrukturerna.

Diskrimineringen som framträder i materialet är direkt eftersom studiehandledaren där behandlar en enskild studerande på annat sätt än de övriga studerandena som har samma akademiska intressen och förmågor. Individen diskrimineras här för sitt kön och sin etniska bakgrund.

Indirekt diskriminering handlar om fall där det inte är någon enskild person som utövar diskrimineringen, utan den förmedlas genom de samhälleliga strukturerna. Indirekt diskriminering kallas ofta strukturell diskriminering eftersom den i typiska fall uppträder i institutioners strukturer och verksamhetsmetoder. I Finland kan man exempelvis bara gå i skola på finska och svenska, med undantag för vissa skolor som med särskilt uppdrag fungerar på andra språk. Enligt materialet har de som hemma talar något annat än finska eller svenska i genomsnitt sämre skolframgångar än de som har finska eller svenska som modersmål. De avlägger inte heller examina på andra stadiet lika ofta som de övriga. Motsvarande observationer kan göras som tillgången till och användningen av andra offentliga tjänster. De flesta anvisningar som Folkpensionsanstalten publicerar finns exempelvis tillgängliga bara på finska och svenska. Därför kan det vara svårt för invandrare som inte behärskar något av dessa språk att utan tolkhjälp fylla i förmånsansökningar eller ansöka om korrigerigering av beslut. Strukturell diskriminering kan vara grundlös, men i de nämnda fallen kan den ses som en egenskap hos det finländska samhället. Finland avviker i detta avseende inte från andra samhällen. De tillgängliga resurserna sätter gränser för hurdana tjänster medborgarna kan erbjudas.

Med positiv diskriminering, det vill säga särbehandling, avses i typiska fall verksamhetsmodeller som gynnar minoriteter som befinner sig i en ogynnsam ställning jämfört med majoritetsbefolkningen. Syftet med särbehandlingen är att tillrättalägga de orättvisor som den strukturella diskrimineringen ger upphov till och att förebygga att de uppstår. Minoritetskvoter är ett exempel på positiv diskriminering. I universitetens utbildningsprogram finns exempelvis kvoter för studerande med svenska som modersmål.

Svaret på delfråga 8.2. är en essä och i poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett svar värt 3 poäng gör examinanden några observationer om olika former av diskriminering som påverkar individens identitet och möjligheter.

I ett svar värt 5 poäng analyserar examinanden med stöd av materialet olika former av diskriminering som påverkar individens identitet och möjligheter.

I ett svar värt 8 poäng analyserar examinanden på ett följdriktigt sätt olika former av diskriminering som påverkar individens identitet och möjligheter. Examinanden kan skilja på diskriminering utövad av en individ och strukturell diskriminering.

8.3. (10 p.)

Av ovan nämnda skäl är diskriminering kopplad till en persons bakgrund och identitet ett flerdimensionellt fenomen, och därför finns det inte heller några enkla lösningar på det. Även om Finlands lagstiftning förbjuder ogrundad diskriminering visar forskningen att den är beklagligt vanlig. Även materialet visar detta.

Svaret kan öppna sig i olika riktningar beroende på vilka aspekter gällande bakgrund och identitet examinanden väljer att fokusera på. I vilket fall som helst är det motiverat att påpeka att bekämpningen av diskriminering förutsätter såväl attitydfostran som strukturella reformer i samhället. Det är exempelvis naturligt att diskutera i vilka fall det är befogat att ingripa i strukturell diskriminering och i vilka fall den på ett godtagbart sätt kan anses vara en oskiljaktig del av samhället.

Svaret på delfråga 8.3. är en essä och i poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett svar värt 3 poäng gör examinanden några observationer om hur man kan förebygga olika former av diskriminering i anknytning till en persons bakgrund och identitet.

I ett svar värt 5 poäng diskuterar examinanden hur man kan förebygga olika former av diskriminering i anknytning till en persons bakgrund och identitet.

I ett svar värt 8 poäng diskuterar examinanden på ett följdriktigt och mångsidigt sätt hur man kan förebygga olika former av diskriminering i anknytning till en persons bakgrund och identitet. Examinanden noterar attitydfostran och strukturella reformer i samhället som olika typer av förebyggande metoder.

I GLP15 anknyter uppgiften till kursen Människan, identiteten och ett gott liv (LK2) och dess innehåll "könsroller", "studier" och "arvsanlagens och miljöns betydelse", till kursen Individ och samhället (LK3) och dess innehåll "roller och gemensamma normer", och till kursen Kulturens inverkan på människans

livsåskådning (LK4) och dess innehåll om rasism. I GLP03 anknyter uppgiften till kursen Ett gott liv (LK1) och dess innehåll "jaget", "identiteten" och "arvsanlagens och miljöns betydelse", till kursen Individ och samhället (LK3) och dess innehåll "människan som en social varelse", "växelverkan mellan individer" och "maktstrukturer", och till kursen Det kulturella arvet och identiteten (LK4) och dess innehåll "identitet" och "etnisk börd".

9. Askas (30 p.)

Det forngrekiska ordet *askēsis* betyder fysisk övning eller träning. Ordet har använts särskilt för idrottsmäns förberedelser inför tävlingar. Redan i antikens Grekland avsågs med askas också en sådan livsstil där självbehärskning och självdisciplin spelade en stor roll. Redan då var askas förknippad med särskilt en åskådningsmässig återhållsamhet, till exempel med att följa en anspråkslös kost eller med sexuell återhållsamhet. I antikens filosofi ansågs ett dygdigt liv förutsätta måttfullhet i fråga om njutningar. Ett filosofiskt levnadssätt med själens hälsa som mål ansågs också främja kroppslig hälsa.

Filosofen Karl Jaspers (1883–1969) har framfört att en stor del av dagens världsreligioner (eller i fråga om islam och kristendomen deras föregångare judendomen) förändrades till allmänmänskliga världsåskådningar av dagens snitt samtidigt med den antika grekiska filosofins klassiska blomstringstid, under den så kallade axialtiden. Tidsperiodens särart och datering är omtvistade, men det handlar ungefär om perioden 600–300 f.v.t. Exempelvis Sokrates, Epikuros, Gamla testamentets profeter, Buddha, Konfucius och Lao Zi förefaller fortfarande ha åtskilligt att säga också dagens människor i åskådningsmässiga frågor. Inom den kognitiva religionshistorien har det framförts att axialtidens omvälvning innebar att religionerna förändrades i en asketisk och moralframhävande riktning i de områden där samhällena hade vuxit och levnadsstandarden hade stigit. Asketismen skulle då vara ett drag hos åskådningar i sådana förhållandevis förmögna samhällen där omedelbar överlevnad inte kontinuerligt är det primära bekymret.

Idealisering och utövande av ett asketiskt levnadssätt förekommer numera i alla kulturer och det finns många former av asketiska levnadssätt. Till exempel kroppsbyggare och idrottare försöker genom askas utveckla sina fysiska egenskaper, medan studenter av vetenskap eller konst vill träna sina intellektuella egenskaper. Vidare utövar en del askas för att få kontakt med det andliga – "dödande av köttet" – andra på grund av tryck att uppnå ett visst utseende. En sådan attityd kan emellertid lätt leda till olika problem, bland annat anorexi eller användning av anabola steroider. Med tanke på strävan efter ett gott liv är det därför viktigt att förstå den åskådningsmässiga bakgrunden till askasens olika former, inklusive olika uppfattningar om förhållandet mellan kropp och sinne.

9.1. (10 p.)

I videoklipppet som utgör material till uppgiften handleder en buddhistisk munk en västerländsk kristen yngling i en asketisk övning. Målet för buddhistisk sinneskontroll, som ligger bakom det trendiga fenomenet mindfulness, är upplysning som i allmänhet kopplas till frigörelse från lidande. I klippet skymtar flera saker karakteristiska för askes, såsom rätt andning, kontinuerlig ansträngning, strävan efter fulländning, självständigt ansvarstagande, återhållsamhet från sex, recitation, koncentration, fokusering och avstående från allt överflödigt. Viktigare än detaljerna är att i analysen observera den helhetsutmaning som den disciplinerade övningen utgör för ynglingen, och att målen för ynglingens utövande av askes förblir oklara i klippet. Motsättningen mellan buddhism och kristendom som framträder i klippet är tillspetsad och tanken att kristna inte utövar askes är felaktig.

Svaret på delfråga 9.1. är en essä och i poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett svar värt 3 poäng hittar examinanden i klippet ett element i askes som kan ha att göra med antingen utövandet av askes, till exempel disciplinerat arbete, eller med målet för övningarna det vill säga sinnesro och att bli fri från hat.

I ett svar värt 5 poäng identifierar examinanden flera element i askes som har att göra med både utövandet av askes och med målet för övningarna.

I ett svar värt 8 poäng analyserar examinanden på ett mångsidigt sätt askesens element och relationerna mellan dem.

9.2. (20 p.)

Examinanden har mycket fria händer att välja exempel bland olika former av askes och att analysera de världsåskådningsmässiga grunderna för att utöva dem. Det är naturligt att göra en distinktion mellan exempelvis en eller två olika former av askes som syftar till självutveckling – mental eller fysisk – och en eller två olika former av askes som bygger på religiös övertygelse. Väsentligt i analysen är att granska varför askes i den i fråga varande åskådningen är nödvändigt eller önskvärt.

Svaret på delfråga 9.2. är en essä och i poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett svar värt 5 poäng ger examinanden exempel på två olika former av askes och hittar någon världsåskådningsmässig grund för dem.

I ett svar värt 10 poäng ger examinanden exempel på tre olika former av askes och presenterar genuint olika världsåskådningsmässiga grunder för åtminstone två av dem.

I ett svar värt 15 poäng ger examinanden noggrant beskrivna exempel på tre olika former av askes och analyserar på ett följdriktigt och mångsidigt sätt deras världsåskådningsmässiga grunder.

I ett svar värt toppoäng kan examinanden göra distinktioner mellan exempelvis olika religioners olika former av askes och deras grunder, eller mellan former av askes vars mål är ett vackert utseende, tävlingsframgång eller intellektuella insikter och grunderna för dessa former av askes.

I GLP15 anknyter uppgiften till kursen Världsåskådning och kritiskt tänkande (LK1) och dess innehåll som tar upp begreppet världsåskådning och olika världsåskådningar. Uppgiften är också nära knuten till kursen Människan, identiteten och ett gott liv (LK2) och dess innehåll om sekulära, religiösa och filosofiska människouppfattningar och -ideal samt livsval, och till kursen Teknologi, världsåskådningar och mänsklighetens framtid (LK6) och dess innehåll "utvecklingen av de stora filosofernas, världsåskådningarnas och religionernas etiska och ideologiska grunder till abstrakta och allmänmänskliga fenomen" och "vändpunkter gällande människans världsbilder och världsåskådningar samt tekniska genombrott som påverkat människans uppfattning om världen och sig själv: människan som en aktör som aktivt påverkar sitt liv och sin omgivning". I GLP03 anknyter uppgiften till kursen Världsbilden (LK2) och dess innehåll om världsåskådning och livsåskådning, och till kursen Ett gott liv (LK1) och dess innehåll "världsliga och religiösa modeller för ett gott liv", "livskompetens" och "uppfattningar om dygder och laster förr och nu och deras samband med livsstilar och vanor".